

ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ МОЛОДОГО УКРАЇНЦЯ В УМОВАХ ЕМІГРАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ: ІДЕЇ ПРОВІДНИХ ДІЯЧІВ ПЛАСТУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1940-Х РОКІВ

Summary

**EDUCATIONAL IDEAL OF YOUNG UKRAINIAN IN THE FACE
OF EMIGRATION CHALLENGES: IDEAS OF LEADING OLAST
FIGURES IN THE SECOND HALF OF 1940S** Perga Tetiana Yuriyivna PhD in
History senior researcher

State Institution “Institute of World History of NAS of Ukraine”

Growing outflow abroad of the talented and able-bodied part of our society, in particular, young people is one of the challenges to the development of modern Ukraine. This threatens rapid denationalization of this population group. This situation actualizes the exploration of the experience of foreign Ukrainians in the formation of a special system of national-patriotic education, which could minimize the negative consequences of this process. The purpose of the article is to study the ideas of Plast leaders in the formation of the educational ideal of a young Ukrainian abroad. The subject of research is the ideas of Vladimir Yaniv, Yuri Starosolsky and Eugene Kulchytsky-Hut. The research is based on the analysis of publications in a number of Plast editions; some sources were introduced into scientific circulation for the first time. The chronological framework covers 1945-1948. This is determined by the intensification of intellectual research in this area given the beginning of mass resettlement of Ukrainians from di-pi camps to the United States, Canada, Australia and other countries. The main threats to Ukrainians in the places of the new settlement are identified. The reasons for the increased attention to the development of the educational ideal of the young Ukrainian are clarified. The definition of educational ideal of young Ukrainian abroad is proposed. It is concluded that in the late 1940s, Plast leaders considered following character traits as social, moral and national, love of beauty, moral and physical harmony important for inclusion in such ideal. Equally important was overcoming the inferiority complex, cultivating pride to Ukraine, its history and culture, and positioning young generations not as "poor emigrants" but as emissaries of Ukraine abroad. The prospect of further research is proposed. It is the further development of educational concepts and the ideal of the young Ukrainian in diaspora in the 1950-1970s. Recommendations for Ukraine are proposed.

Key words: emigration, diaspora, youth, Plast, national-patriotic education, Volodymyr Yaniv, Yuriy Starosolsky, Yevhen Kulchytsky-Hut

Одним із викликів розвитку сучасної України є зростаючий відтік за кордон талановитої та працездатної частини нашого суспільства, зокрема молоді, що загрожує їхній швидкій денаціоналізації. Це актуалізує дослідження досвіду зарубіжного українства з формування такої системи національно-патріотичного виховання, яка мінімізувала б негативні наслідки цього процесу. Метою статті є вивчення ідей щодо формування виховного ідеалу молодого українця на чужині. Предметом дослідження є доробок у цій царині низки провідників Пласту – однієї з найбільших молодіжних організацій України. Хронологічні рамки цієї розвідки охоплюють 1945 – 1948 років, що обумовлено актуалізацією інтелектуальних пошуків у цій царині з огляду на той факт, що 1948 року розпочалось масове переселення українців з таборів ді-пі до США, Канади, Австралії та інших країн світу. На основі введення до наукового обігу низки нових джерел з досліджуваної проблеми головної уваги надано ідеям Володимира Яніва, Юрія Старосольського та Євгенія Кульчицького-Гута. Дано визначення виховному ідеалу. Проаналізовано головні загрози, які пластові провідники ідентифікували як найголовніші для українців у місцях нового осідку. З'ясовано, що значна увага до формування пластового ідеалу обґрунтовується тим, що старші покоління української діаспори прагнули виховати з молодшої генерації майбутніх борців за незалежність України. Водночас молоде покоління було найбільш уразливою до асиміляції групою населення, адже воно не брало участь у національно-визвольних змаганнях, народилось або довгий час проживало поза межами України. Виявлено, що великої уваги було надано таким рисам характеру як любов до Батьківщини і Бога, патріотизм, жертвність, толерація, гармонійність (сила духу й сила тіла), любов до краси та іншим чеснотам, викладеним у Пластовій присязі й Пластовому законі та які Пласт намагався виховати у своїх членів. З'ясовано головні канали національно-патріотичного виховання молодого українця на чужині та перспективи подальших досліджень, зокрема розвиток відповідних ідей упродовж 1950 – 1970 років.

Ключові слова: еміграція, діаспора, молодь, Пласт, національно-патріотичне виховання

Останніми роками, з огляду на виклики, які постають перед Україною, проблема ефективного національно-патріотичного виховання молоді набуває все більшої актуальності. Не зменшуючи ваги агресії Росії проти України, наголосимо і на такій загрозі національному розвитку як еміграція – передусім, представників молодого покоління. Хоча офіційні статистичні дані не відображають реальної картини, проте вони дозволяють зрозуміти загальну тенденцію цього процесу. Так, за даними Державної міграційної

служби України 2017 року за кордоном легально перебувало 5,2 млн осіб (2014 року – 5,6 млн осіб), нелегально – 1,6 млн осіб (2015-го – 1,4 млн осіб) [1]. Слід зауважити, що значна кількість випадків виїзду громадян України на постійне місце проживання здійснюється без офіційних звернень до органів влади, а кількість емігрантів, які, перебуваючи за кордоном, стають на консульський облік, з кожним роком зменшується. Це свідчить про прагнення деякої частини українців приховати свою ідентичність і якнайшвидше асимілюватись у країнах нового проживання. Проте загроза денаціоналізації постає не лише перед цією групою громадян, але і перед багатьма студентами, заробітчанами та багатьма іншими українцями, які з різних причин тимчасово покидають рідні терени.

Денаціоналізація не є новою проблемою – від асиміляції потерпають усі мігрантські спільноти. Постає вона і перед українцями, які з другої половини 1940-х років до початку 1950-х у рамках третьої хвилі еміграції виїжджали з таборів для військовополонених – ді-пі – у Німеччині та Австрії на постійне місце проживання до Північної Америки, Австралії та інших країн.

Розуміючи загрози, які поставали, насамперед перед молоддю, лідери Пласту – однієї з найбільших українських молодіжних організацій – прагнули виробити напрямні такого національно-патріотичного виховання, яке могло попередити або принаймні загальмувати цей процес. У цій статті ми маємо намір проаналізувати найголовніші ідеї щодо виховного ідеалу молодого українця в діаспорі, розроблені ними напередодні масового переселення українців до країн нового осідку. Вивчення цього досвіду має суспільну користь для України з огляду на зростаючий відтік талановитої та працездатної частини нашого суспільства за кордон і загрозу їхньої швидкої денаціоналізації.

Проблемі виховного ідеалу українця в діаспорі у вітчизняній історіографії, на жаль, не надано достатньої уваги. Окремі фрагментарні дослідження здійснені в царині національної освіти і виховання в середовищі української громади країн Заходу, зокрема у США та Канаді (Ю. Зайчук, Ю. Щербак, К. Петриченко, О. Джус, А. Богданюк, В. Піскун, Л. Божук, Л. Стрільчук, М. Куницький, О. Луницький, Ю. Недужко, В. Євтух, В. Даниленко, В. Трощинський та інші). Не можна не згадати і творчу спадщину українських емігрантів: громадських діячів і педагогів О. Кульчицького, Г. Ващенка, С. Смаль-Стоцького, В. Сімковича, П. Савчука, А. Волошина та ін. Однак, попри здавалося б широкий інтерес до національного і патріотичного виховання та наукових здобутків громадських діячів і педагогів української діаспори, в тіні залишається ідеї, запропоновані пластовими провідниками: Володимиром Янівом [2], Юрієм Старосольським [3], Євгеном Кульчицьким-Гутом [4] та ін. На нашу думку, це є суттєвою науковою прогалиною, адже молодіжні організації є важливим інструментом національного і патріотичного виховання молодих поколінь. Джерельною базою цієї статті є низка публікацій у пластових виданнях «Молоде життя» та «Пластовий

шлях», які до цього часу не були введені до наукового обігу в українській історіографії з пластової проблематики. Додамо, що існуючі на даний час наукові розвідки з історії Пласту є фрагментарними, охоплюючи лише деякі аспекти діяльності організації у міжвоєнний період, не пов'язані з формуванням виховних концепцій (І. Федоришин, О. Гуменюк, В. Окаринський, Р. Ліончук, М. Чепіль, Ю. Витвицький, Г. Власюк, В. Кіндрат, В. Жулковський).

На початку дослідження дамо коротке визначення національно-патріотичному вихованню. У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, прийнятій в Україні 2015 року, воно розглядається як «комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави». Вказується, що «найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [5]. Через призму цього визначення спробуємо розглянути деякі ідеї провідних представників Пласту кінця 1940-х років.

Студіювання педагогічної думки XIX – першої половини XX століття дає підстави стверджувати, що низка українських громадських і політичних діячів, освітян і педагогів (О. Дорошкевич, О. Левитський, С. Русова, І. Стешенко, Я. Чепіга, С. Русова, С. Сірополко, Д. Дорошенко, В. Науменко, П. Холодний, М. Дем'яновський, Б. Грінченко та інші) неодноразово розмірковувала над змістом понять «національне виховання», «патріотичне виховання», його складовими та засобами, значенням української мови, шкільництва і культури для розвитку української нації. Однак на середину 1940-х років чітко окресленого концепту національно-патріотичного виховання розроблено ще не було.

Досить влучно сутність ідеалу молодого українця в діаспорі, як, власне, і напряду, в якому велось його розроблення, розкривають слова видатного українського науковця і педагога Григорія Ващенка, який після Другої світової війни також опинився на еміграції. Він писав: «Традиційний ідеал – це не вишита сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишатися українцем. Ідеал людини – це те краще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення» [6, с. 80]. На його думку, «виховна система кожного народу має свої національні, фізичні й психічні властивості, має своє призначення, а тому на засадах християнства і загально-європейської культури він має творити свій національний виховний ідеал» [6, с. 5]. Ця ідея простежується й у виступах деяких членів Пласту. Наприклад, український громадсько-політичний діяч, науковець, публіцист Володимир

Янів уважав, що з огляду на різницю у психіці та ситуацію з українським народом (мається на увазі відсутність власної держави) не слід спиратися на чужі зразки [2, с. 5].

Підкреслимо, що на середину 1940-х років уже існувала певна основа для формування виховного ідеалу молодого українця на чужині. Робота в цьому напрямі розпочалось невдовзі після створення Пласту 1911 року. Риси, які мав виховати в собі пластун, описані у Пластовій присязі: бути вірним Богові та Україні; допомагати іншим; жити за Пластовим законом і слухатись пластового проводу. Крім того, Пластовий закон висував до пластуна критерії бути сумлінним, точним, ощадним, справедливим, увічливим, братерським і доброзичливим, зрівноваженим, корисним, слухняним пластовій старшині, пильним, дбати про своє здоров'я, любити красу і дбати про неї, мати завжди добру гадку.

Основоположник світового скаутингу (Пласт був складовою цього руху) Роберт Байден-Пауел бачив його довгострокову ціль у створенні умов для миру і доброї волі між людьми, щасливого завтра людства. Пласт конкретизував її з огляду на особливості розвитку України. Пластун повинен був бути готовим виконати свій обов'язок. Суть пластової готовності та загальна ціль пластового виховання полягала в тому, щоб дати світові й Батьківщині людину обов'язку. Яким був цей обов'язок? Він полягав у досягненні Великої Мети, під якою малося на увазі визволення України від поневолення іншими державами. Отже, молодіжні організації, не лише Пласт, а й Союз Української Молоді (СУМ), планували виховати у своїх членів такі риси характеру, які б допомогли виконати цей обов'язок.

Доречним є питання: чому така увага надавалася молодому поколінню? Очевидно, що воно було найбільш уразливим з точки зору асиміляції, адже не брало участь у національно-визвольних змаганнях, народилось чи проживало не на рідних для кожного українця землях, а в умовах чужорідного середовища, де вимушено опинилось зі своїми батьками, які вирішили з різних причин не повертатись на Батьківщину. Поступовий відхід від справ старшого покоління загрожував у перспективі браком кадрів українських патріотів, які змогли би продовжити боротьбу за незалежність України. Розуміючи ці перспективи, а також небезпеки і виклики проживання на чужині, провідники Пласту надали великої уваги обговоренню виховного ідеалу молодого українця. Ми зупинимось на доробках 1945 – 1948 років, коли в середовищі закордонних українців почалась широка суспільна дискусія з цієї проблематики.

Вона точилась як на сторінках пластової преси (1946 року на території Німеччини та Австрії почали видаватися такі періодичні видання для молоді: «Молоде життя», «Новак», «Пластун-Скаут», «Юнак», «Ватра» «Наш шлях», «Бджілка», «Голос Пластуна», «На сліді», «Записки пластуна» «СКОБ» та інші, пізніше їхня кількість зросла), так і під час різних зустрічей, нарад, конференцій, конгресів. Визначальне значення у цьому контексті мав Конгрес в Ашшафенбурзі, що відбувся 1948 року напередодні масового

виїзду українців за кордон. За даними Міжнародної організації у справах біженців (IRO) протягом 1947 – 1951 років з таборів ді-пі було розселено 113 677 українців, з них 45 044 – до США, 19 607 – до Австралії [7];¹. Велику частку з них становила молодь.

Як зазначає пластовий сеньйор Юрій Пясецький, цей Конгрес мав на меті «вивінувати нас «ідеологічним наплечником» та підготувати до несподіванок у невідомому тоді майбутньому масового переселення за океан. Він був підсумуванням і підтвердженням ідей, винесених з рідної землі і скріплював духовні сили нового покоління «апостолів» [8, с.1].

Передусім, на ньому були ідентифіковані небезпеки, які несло українцям життя на еміграції. У доповіді «Наше довкілля під час мандрівки» письменник, редактор багатьох пластових видань Євген Кульчицький-Гут вказав на такі:

1. Охолодження національних почуттів, втрата розуміння пекучих національних потреб, втрата відчуття спорідненості з усією нацією та її долею.
2. Зворот до матеріалізму: перетворення грошей, заробітку, матеріальних благ на мету життя.
3. Втрата розуміння потреби безкорисної суспільно-громадської праці, національної жертвовності та відчуття обов'язку допомагати своїм землякам.
4. Зникнення національно-суспільницького гону, занепад громадського і культурного життя.
5. Повна денаціоналізація (вона вважалася найголовнішою загрозою) [4, с.10].

Маємо констатувати, що до переїзду на місця нового осідку українські емігранти не могли оцінити весь комплекс проблем, з якими вони зіштовхнуться. Пізніше, 1966 року в статті «З досвідом минулого – думкою про майбутнє», опублікованій в журналі «Пластовий шлях», були відтворені реальні загрози, які постали перед українцями у Північній Америці. Серед них: «...замість ворожої держави – багата, але чужа культура і привабливі різні можливості, зокрема для молодшої генерації... Особиста свобода одиниці і її добра оцінювалась вище від добра спільноти, хаос у дефініції «нації», пророцтво про сумерки націоналізму як віджилого періоду історії людства, теорія про «злиття націй», близький «упадок національних бар'єрів». До цього додався брак реалістично обґрунтованої візії українця поза межами рідної землі на постійному поселенні і віри у вічне існування українства в діаспорі» [8, с.2]. Можна з упевненістю констатувати, що ці небезпеки поставили перед українською еміграційною спільнотою питання «бути чи не бути».

¹ Sękowski P. Activity of the international community in Europe after the Second World War within the scope of the International Refugee Organization as a model of the aid action towards refugees. URL: https://www.civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2015/03/Securitologia-1_2017_119-139.pdf (дата звернення: 10.09.2020).

Повертаючись до інтелектуальних напрацювань провідників Пласту щодо ідеалу молодого українця, варто наголосити, що пластова система виховання прагнула поєднати в собі ідеалізм життєвих цілей і реалізм у засобах. До її центру була поставлена людина.

У доповіді «До великої мети. Виховний ідеал пластового руху», зроблений на ашаффенбурзькому Конгресі українським громадсько-політичним діячем, науковцем, публіцистом Володимиром Янівом, так розкрито цей підхід: «...визвольна політика – шукання правильних шляхів до великої мети – ось центральна проблема сьогодення української дійсності. Але ж визвольна політика залежить від творців основної концепції і від реалізаторів. Тому питання нашої перемоги залежить від української людини, від її вартості, здібності викреслити з себе цінності, які вповні відповідали б трагії хвилини. Отже, в дійсності центральною проблемою нашої сучасності є українська людина, з усіма її прикметами і з усіма хибами» [2, с.5].

Однією з найважливіших рис виховного ідеалу українця було визнано готовність на жертву при реалізації великої мети. Доктор Янів вважав, що жертвовність вкорінена до національної психіки українців. Жертвовності вимагала Велика Мета і Пластовий закон, в яких прописані вірність Богові та Батьківщині. «Це сплетіння національного і релігійного доходить до найкращої синтези саме в ідеалістичній настанові, коли приклад мучеництва за Правду і Віру стає спонукою до боротьби за національні права і стає джерелом у хвилинах терпіння», – писав він [2, с. 5].

Наступною рисою ідеалу молодого українця був патріотизм. Український громадський діяч, вчений-правник, член команди СУПЕ, Головної Пластової Ради, Начальний пластун Юрій Старосольський у доповіді та однойменній брошурі «Духовний виряд пластуна» зазначав, що «Пластун не присягає, що здобуде волю Україні, як свою остаточну ціль; він присягає, що буде в житті патріотом, вірним Батьківщині. В тому для нас, очевидно – зобов'язання боротись, а в потребі й ризикувати життям для України; але й більше ще – цілим життям своїм служити Батьківщині, щоденно, сьогодні й тоді, коли вже воля буде фактом. Служба Батьківщині – це ціль пластуна, але патріотизм – його засіб, що веде по шляху, дає моральної сили й виховує з новака чи юнака доброго громадянина. Отже, патріотизм – наша сила: він не тільки мета чи віра – він прикмета юнака, отже нерозривна частина пластової людини» [3, с. 8]. Вельми актуальним з позицій сьогодення є його бачення патріотизму: «Батьківщина інколи – в переломних для неї хвилинах – вимагає готовності вмерти для неї, але вона постійно вимагає готовності жити для неї» [3, с. 8].

Велике значення мала і така чеснота як толерантність. Доктор Янів високо її оцінював і визнавав, що його покоління в юності не надавало їй належної уваги. 1948 року він вважав толерантність основою внутрішнього миру, взаємної пошани й довір'я – першої передумови розумної і здорової визвольної політики, без якої не здійснити Великої Мети. Янів висунув гасла, тісно пов'язані толерантністю, які молоде покоління повинно було взяти з

собою на еміграцію (переселення пластуни називали Великою Мандрівкою): «Не я і не ти є суттєве, але ми, не моя реакція чи твоя правда, але наша істина як сума найбільш виправданих в житті поглядів. Не моя група чи твоя партія, але спільнота, але наша нація, але Україна, джерело наших надихань, предмет наших мрій і нашої любові – ціль, до якої йдемо, не знаючи особисто щастя без щастя мертвих, живих і ненароджених. Не я, не ти, але ми, але спаяний спільною ідеєю гурт як вислід толерації й джерело найблагороднішого альтруїзму» [2, с. 6].

Важливість толерантності Володимир Янів вбачав і в тому, що вона усуває не тільки партійну боротьбу, але і релігійну ворожнечу. «В сьогоденню добу загострення соціальних конфліктів вона має ще одне важливе значення – залагодження класових різниць і протиріч», – писав він [2, с. 6]. Безперечно, толерантність повинна була спиратись на закони християнської моралі та етики.

Водночас він вказував і на загрози толерантності: «Проблема толерації супроти чужинців скриває ще одну небезпеку. Коли сліпий шовінізм веде іноді до недооцінювання чужинців, то толерація грозить їх переоцінюванням. Пошана для культурних здобутків, іноді подив чи захоплення можуть зродити почуття меншовартості. Тому толерації не можна вщиплювати без одночасного плекання національної гордості. Наше минуле, наша культура, а передусім наш духовний потенціал дають нам силу протиставитись чужим впливам, які були б загрозливі для нашої духовності і для нашого самопочуття, якщо були б ми народом без традиції й без широких перспектив» [2, с. 6].

Вельми цікавою рисою, яку пластові виховники мали прищеплювати членам організації, є аполітичність. Керуючись критерієм об'єктивності, наголосимо, що це не завжди вдавалось, адже Пласт готував нове покоління борців за незалежність України. Однак у виступах пластових провідників кінця 1940-х років чітко вказується на шкідливість втягнення молоді в різні політичні ігри. Так, Юрій Старосольський зазначав: «Ні скаутинг, ні Пласт не ставить політичної чи партійної програми. Інколи вважають це його слабкістю, але це напевно велика його сила. Він дає людей Україні, а не партіям. Але кожний готовий пластун – громадянин, що вийшов уже з пластової школи, може з користю працювати в чесній політичній партії, що ставить добро Батьківщині перед добро партії. Юнак вчиться у пласті любити Україну, свою Батьківщину не через призму вузької партійної програми» [3, с. 9]. Досить лаконічно цю ідею сформулював і Володимир Янів: «...як вберегти молодь від передчасного впливу партії... як зорганізувати наше національне життя, щоб реалізатором визвольної концепції була ціла нація, а не одна партія?» [2, с. 6].

Новий тип людини, який намагався побудувати Пласт, повинен був мати «...певні прикмети, корисні й естетичні й такі, що дають успіх». Очевидно, що для їхнього виховання юнак повинен був мати сильний характер. «Тільки людина з характером може... встояти на трудному шляху,

в боротьбі зі злом, нести ідею в серці й незламно прямувати до великої мети. Тому це найосновніша сила пластуна. Найсильніший засіб успіху» [3, с. 9].

Пластування допомагало виховати силу духа і силу тіла, а також набутти «...знання широкого, вмілостей, бистроти ума» [3, с. 8]. Це вказує на прагнення виховати гармонійно розвинену людину. Пластун мав вчитися бути особисто успішним в житті, щасливим, усміхненим, адже Україні потрібні були життєрадісні громадяни. Він вчився виконувати чесно і сумлінно свій щоденний обов'язок, працюючи там, де потрібно було Батьківщині, без слави, призначень чи особистих амбіцій [3, с. 8]. Глибокого змісту набуває вислів Юрія Старосольського: «...бо які майбутні громадяни, така і держава» [3, с. 8].

Обов'язок допомагати іншим у вигляді альтруїзму і суспільного смислу та приятельське ставлення, допомога слабшим розглядалися пластовими ідеологами як моральна сила. Почуття честі було тісно пов'язано з вірністю і відповідальністю, адже на слово пластуна покладалися його друзі, спільнота, Батьківщина. Саме спираючись на честь, пластуни мали грати «чесну гру», бо «...честь, особиста гідність не дозволяють вжити негідну підступну гру» [3, с. 9]. Важливу роль у виховній системі Пласту відігравала самодисципліна. Як зазначалось, «...на самодисципліні одиниці оперта дисципліна народу, а на ній – сила держави» [3, с. 9].

Маємо наголосити, що багато пластових провідників шукали зразки виховного ідеалу в історії України. Наприклад, наприкінці 1940-х років Володимир Янів звернувся до калокагатії – поняття давньогрецької естетики, що виражає ідеальне єднання фізичної краси та духовної досконалості як ідеалу виховання людини. Він вбачав спорідненість України зі стародавньою Грецією («степовою Еллагою»), давньогрецького світогляду зі світоглядом пластуна, маючи на увазі поєднання в особистості культу тіла і культу душі. У ньому він вбачав «...охоту жити для краси і готовність вмирати для добра... потребу служити батьківщині кожним віддихом, кожним успіхом і усміхом... в грізний час наступу ворожої навали вміти зложити життя в дані гідно й велично». Він писав: «Цей ідеал вічного оптимізму веде послідовно до панування над собою, до зрівноважування важких життєвих обставин силою духа. Звідти бажання гарту, звідти почуття щастя в зустрічі з перепонами, труднощами, хуртовиною в прямім і переноснім значенні. Тому не лякаємося боротьби, а навпаки шукаємо її іноді, як своєрідної вправи. Бо ж боротьба дає нам гарт, а перемога – іноді перемога над собою, радість, усміх. Цього гарту шукаємо скрізь: у спорті, в мандрівці, у грі – шукаймо й виплекуємо в малім, щоб потім зуміти пристосувати у великім» [2, с. 6].

Персоніфікацією виховного ідеалу і патроном пластунів був Святий Юрій (Юр) – римський воїн, християнський святий, мученик, опікун всього середньовічного лицарства. Його культ мав в українському народі давню традицію [9]. Він розглядався як «...символ синтези Божого й кесаревого, символ сили й справедливості, ризику й гарту, посвяти й перемоги» [2, с. 5] та

демонстрував безперервну тяглість традиції, яка коріниться в історії українського народу.

Вказані вище ідеї були покладені в основу виховної системи Пласту кінця 1940-х – початку 1950-х років, що реалізовувалась як через самовиховання пластунів, так і через активну участь у житті української громади на еміграції. До виховних засобів Пласту належали: сходини, прогулянки, екскурсії, мандрівки, табори, теренові ігри, ватри, масові зустрічі та змагання (спортивні та мистецькі). Система проб (іспитів) містила широке коло питань з історії і географії України, її культури, традицій і літератури. Важливим інструментом збереження національної ідентичності була українська мова.

Маючи таку багату історію і культуру українського народу, пластуни не повинні були відчувати на чужині комплекс меншовартості. Ще 1921 року у книзі «Життя у Пласті» один з основоположників організації Олександр Тисовський написав: «Ми певні і свідомі того, що наш український народ по своїй змозі сумлінно упродовж століть бере участь у розбудові (світової) культури і в службу тій культурі дає свої найкращі таланти, і тому ми зобов'язані домагатися від своїх і чужинців пошани до нашого народу, його мови, святощів, звичаїв» [10]. Тому у місцях нового осідку пластові провідники закликали українців відчувати себе не «бідними» емігрантами, громадянами другого сорту, а емісарами України – країни, якою варто пишатись.

На нашу думку, дороговказом тій молоді, яка виїжджає сьогодні за кордон, мають служити слова, сказані більше ніж півстоліття тому: «Хай іде з нами в чужину наша пісня, наша вишивка, наша мова, наш звичай... Хай чужинці пізнають культуру нашої хати, де чистоти наших думок і намірів берегтиме ікона серед рушників, якій поклоняться будемо ввечорі і ранком, перед якою сповідатись будемо з наших вчинків, чи даром — без діл для Справи, не йдуть нам наші дні. Перед якою клякатимуть діти з молитвою за ту священну боротьбу, яка ведеться скрізь, де б'ється українське серце. Перед якою проситимуть розуму і сили, щоб не посоромити перед чужинцями чести свого народу, щоб вміти ступати скрізь з високо піднесеним чолом, як ступати випадає членові нації в поході». [2, с. 6].

Отже, аналіз виступів провідних діячів Пласту: Володимира Яніва, Юрія Старосольського, Євгена Кульчицького-Гута, які наприкінці 1940-х років знаходились у таборах ді-пі у Німеччині, дозволяють нам зробити висновок, що ідеалу молодого українця на чужині були притаманні громадянські чесноти (чесна гра, поважання прав інших, дисциплінованість, провідництво, відповідальність), моральні (честь, лицарськість, відвага, толерантність, пошана до інших) та національні (патріотизм, відданість Батьківщині, жертівність). Молоді українці повинні були любити красу і розвиватись гармонійно (душевно і фізично), а також пишатися своєю країною, вивчати її історію і розвивати її культуру. Це створювало основу для подолання комплексу меншовартості.

Критичне переосмислення і використання викладених у статті ідей доречно використати у розвитку державної політики щодо українців, які проживають в інших країнах світу. Як свідчить аналіз, ні «Національна концепція співпраці із закордонним українством» (2006 р.) [11], ні «Програма співпраці із закордонними українцями до 2020 року» (2018 р.) [12] не містять елементів такого стратегічно важливого напрямку розвитку відносин як національно-патріотичне виховання. Не створено в Україні й окремого державного органу, передбаченого Законом «Про закордонних українців» (2004 р.) [13]. Тому, не дивлячись на поточні політичні, соціальні та економічні проблеми розвитку України, варто виконати норму закону і сформулювати відповідну урядову установу, поклавши на неї зобов'язання оновити концептуальні засади співпраці із закордонним українством з урахуванням вказаних вище імперативів. Водночас потрібно виробити чіткішу візію ідеалу сучасного молодого українця та імплементувати її до комплексу заходів з національного і патріотичного виховання в Україні. Адже, перефразувавши вислів Юрія Старосольського, можна сказати: «...яка держава, такі й громадяни».

Перспективою подальших досліджень може стати аналіз виховних концепцій в середовищі української діаспори на заході упродовж 1950 – 1970-х років.

Список використаних джерел:

1. Міграційний профіль за 2017 рік [Електронний ресурс]: Державна міграційна служба України. – Режим доступу: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2017.pdf.
2. Янів В. До великої мети. Виховний ідеал пластового руху / В. Янів // Молоде життя. – 1948. – Ч. 1. – С. 5 – 6.
3. Старосольський Ю. Духовний виряд пластуна / Ю. Старосольський // Молоде життя. – 1948. – Ч. 1. – Ч. 1. – С. 7 – 9.
4. Кульчицький-Гут Є. Наше довкілля під час мандрівки / Є. Кульчицький-Гут // Молоде життя. – 1948. – Ч. 1. – С. 10.
5. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]: Osvits.ua. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
6. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – С. 108.
7. Sękowski P. Activity of the international community in Europe after the Second World War within the scope of the International Refugee Organization as a model of the aid action towards refugees [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2015/03/Securitologia-1_2017_119-139.pdf.

8. Пясецький Ю. З досвідом минулого – думкою в майбутнє / Ю. Пясецький // Пластовий шлях. – 1966. – Ч. 1. – С. 1– 3.
9. Святий Юрій – опікун Пласту [Електронний ресурс]: Посібник пластового юнацтва. – Режим доступу:
<http://proba.plast.te.ua/responsibilities/sv-yurij-opikun-plastu/>.
10. Тисовський О. Життя у Пласті / О. Тисовський. – Торонто: Головна Пластова Булава, 1997. – 550 с.
11. Указ Президента України «Про Національну концепцію співпраці із закордонним українством» [Електронний ресурс]: Верховна Рада України – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875/2006#Text>
12. Про затвердження Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2020 року. Постанова КМУ від 10 травня 2018 р. № 344 [Електронний ресурс]: Урядовий портал – Режим доступу:
<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-spivpraci-iz-zakordonnimi-ukrayincyami-na-period-do-2020-roku>
13. Закон України «Про закордонних українців» [Електронний ресурс]: Ліга. Закон – Режим доступу:
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T041582.html

Тетяна Перга,
кандидат історичних
наук,
старший науковий
співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої
історії
НАН України»